

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 18–19 травня 2017 року)

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2017

8. Серебрякова Ю. О. Завдаток як вид забезпечення виконання зобов'язання / Ю. О. Серебрякова // Юридичний вісник. – 2010. – № 2 (15). – С. 40-43.
9. Ермошкина М.Ф. Задаток: понятие, правовая квалификация, отдельные виды и сфера применения : дисс. ... канд. юрид. наук. / Ермошкина М. Ф. – М., 2006. – С. 16.
10. Асаулук А. В. Попередній договір у нотаріальній практиці / А. В. Асаулук // Бюлетень методичної ради з питань нотаріату. – 2010. – № 1 (12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.notarias.com.ua/wp-content/uploads/2010/09/Moi_statti/Poperednij_dogovir_e_notarialnij_praktici/Poperednij_dogovir-STATTTJA.pdf. – Заголовок з екрану.

ПРИНЦИП ДИСПОЗИТИВНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Шаніро В.С.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Наукове дослідження та теоретичний аналіз основоположних засад та керівних ідей цивільного процесуального права, яких прийнято називати принципами цивільного судочинства, є першоосною для здійснення ефективного та неупередженого правосуддя у цивільних справах. Доцільність теоретичного дослідження сутності принципу диспозитивності як загальновизнаного у процесуальній науці принципу цивільного судочинства пояснюється тим, що він виступає інструментом наукового аналізу здійснення цивільного судочинства.

На сьогоднішній день у процесуальній літературі не існує виразних критеріїв визначення принципу диспозитивності цивільного процесуального права. Численні автори формулюють принцип диспозитивності як правило, відповідно до якого суб'єкти цивільного процесуального права можуть вільно розпоряджатися своїми матеріальними й процесуальними правами й засобами судового захисту при активному сприянні в здійсненні ними цих прав з боку суду, прокуратури, державних органів і громадських організацій («теорія розпорядження»). Наголошуючи при цьому, що основу принципу диспозитивності становлять можливість всіх заінтересованих осіб (позивача, відповідача, третіх осіб, представників сторін та інших учасників процесу) вільно, за своїм розсудом упорядковувати свої відносини [1, с. 34].

У вітчизняній літературі принцип диспозитивності також визначається по-різному. Так, М.Й. Штефан пропонує наступне визначення: диспозитивність (від лат. *Dispono* – розпоряджаюся) полягає в наданій заінтересованим особам, які беруть участь у справі (ст. 5, 98 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), можливості вільно розпоряджатися ними, виконуючи процесуальні дії, спрямовані на порушення, розвиток і припинення справи в суді, а також використовувати інші процесуальні засоби з метою захисту суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав і охоронюваних законом інтересів, державних і громадських інтересів [2, с. 51].

Принцип диспозитивності в цивільному процесі відповідно до визначення В.А. Кройтора – це закріплення в нормах цивільного процесуального права положення про можливості осіб, що беруть участь у справі, розпоряджатися своїми матеріальними і процесуальними правами, а також засобами їх захисту, які активно впливають на виникнення, рух та закінчення цивільного процесу з метою тою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів [3, с. 41].

В.І. Тертишніков визначає диспозитивність як можливість вільно розпоряджатися своїми суб'єктивними матеріальними і процесуальними правами [4, с. 23]. На погляд А.В. Андрушко, принцип диспозитивності – це нормативно-керівна засада цивільного процесуального права, яка закріплює вільне, на свій розсуд здійснення і розпорядження юридично заінтересованими особами матеріальними правами щодо предмета спору, процесуальними засобами захисту порушеного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу, що спрямовані на розвиток, зміну або припинення розгляду цивільної справи в суді в межах дозволених законом й у встановленому процесуальному порядку [5, с. 182].

Під принципом диспозитивності також розуміють і нормативно-керівні положення цивільного судочинства, що визначають рушійною силою цивільного процесу ініціативу та волевиявлення заінтересованих у результатах справи осіб, які реалізуються у межах закону [6, с. 95].

Таким чином, зважаючи на вище зазначене, можна зауважити, що дефініції принципу диспозитивності, що наводяться процесуалістами, відрізняються розмаїтістю.

Ю.В. Неклеса виділяє певні вимоги, яким повинна відповідати дефініція принципу диспозитивності. Серед них наступні:

□ поняття принципу диспозитивності в дефініції не повинне підмінюватися сутністю цього явища;

□ визначення принципу диспозитивності повинне бути погоджене з поняттям принципу права. Практично ця вимога повинна бути чітко відображена у визначальному терміні, що як ключове слово вживається в самому визначенні;

□ у визначенні принципу диспозитивності повинен знайти відображення зміст досліджуваного принципу [7, с. 306].

Як стверджує Ю.В. Неклеса, широко розповсюджені в літературі визначення принципу диспозитивності як свободи сторін у розпорядженні своїми матеріальними й процесуальними правами, як можливості (права) зацікавленої особи впливати на рух цивільного процесу не задовольняють жодного із перерахованих вимог. Головний недолік всіх цих визначень у тому, що вони не несуть у собі нового знання про обумовлене явище, а лише відтворюють основні наукові погляди на сутність принципу диспозитивності, що мали місце в різні історичні періоди розвитку цивільного процесуального права [7, с. 307].

Зміст принципу диспозитивності полягає у наданні сторонам, іншим особам, які беруть участь у справі, можливості вільно здійснювати і розпоряджатись матеріальними правами щодо предмета спору та процесуальними засобами їх захисту. Складовими положеннями змісту принципу диспозитивності є шість груп прав – права, що характеризують повноваження на порушення провадження по справі; права, спрямовані на зміну позовних вимог; права, пов'язані із забезпеченням законного складу суду, об'єктивного розгляду справи та виконання судових постанов; права, пов'язані із залученням до справи заінтересованих осіб; права щодо здійснення окремих процесуальних дій; інші права, що забезпечують захист у процесі по справі [8, с. 109].

Принцип диспозитивності сприяє правильному пізнанню та застосуванню норм цивільного процесуального права, виступає основою для законодавчої практики, підготовки, розробки і прийняття відповідних йому за змістом правових норм та подальшого їх удосконалення, характеризує суть та значення права як регулятора суспільних відносин у галузі здійснення правосуддя в цивільних справах, його соціальну цінність. Значення принципу диспозитивності в цивільному процесуальному праві полягає також у тому, що захист прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб неможливий без реалізації ними тих положень, які визначають зміст принципу диспозитивності.

Диспозитивний характер мають права сторін, визначені ст. 31 ЦПК, за якою позивач може протягом усього часу розгляду справи по суті змінити підставу чи предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог або відмовитися від позову. Відповідач має право визнати позов повністю або частково [9]. Сторони можуть закінчити справу мировою угодою в будь-якій стадії процесу, вимагати виконання рішення, ухвали,

постанови суду. Диспозитивністю визначаються також права інших осіб, які беруть участь у справі. Треті особи, котрі заявляють самостійні вимоги на предмет спору, користуються усіма правами позивача (ст. 34 ЦПК) [9].

Зміст принципу диспозитивності закріплений в інших правах осіб, які беруть участь у справі, та визначаються системою цивільних процесуальних правовідносин в наступних стадіях розвитку цивільного судочинства у справі.

Зважаючи на проведені дослідження визначення принципу диспозитивності та його змісту, необхідно зазначити, що на сьогоднішній день у процесуальній літературі не існує виразних критеріїв визначення принципу диспозитивності цивільного процесуального права. Це означає, що існуючі дефініції принципу диспозитивності різноманітні. При цьому важливо зауважити, що можна виділити певні вимоги, яким повинна відповідати дефініція принципу диспозитивності, серед яких наступні: 1) поняття принципу диспозитивності в дефініції не повинне підмінюватися сутністю цього явища; 2) визначення принципу диспозитивності повинне бути погоджене з поняттям принципу права; 3) визначенні принципу диспозитивності повинен знайти відображення зміст досліджуваного принципу.

Говорячи про зміст принципу диспозитивності у цивільному процесі та аналізуючи норми чинного цивільно-процесуального законодавства, слід зауважити, що такий принцип характеризується такими положеннями: 1) хто хоче здійснити свої право, повинен сам потурбуватися про це; 2) особа, якій належить право, може від нього відмовитись; 3) нікого не можна примушувати пред'явити позов проти своєї волі; 4) суд не повинен виходити за межі вимоги сторін, за винятками, встановленими законом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чорнооченко С. І. Цивільний процес України : навчальний посібник / С. І. Чорнооченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 308 с.
2. Штефан М. Й. Цивільний процес : підруч. для юрид. спеціальностей вищих закладів освіти / М. Й. Штефан. – К. : Ін Юре, 2005. – 608 с.
3. Кройтор В. А. Гражданский процесс : учеб. пособие для подготовки к зачету и экзамену / В. А. Кройтор. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – Х. : Эспада, 2006. – 240 с.
4. Тертишніков В. І. Цивільний процес України : навч. практ. посіб. / В. І. Тертишніков. – Х. : Юрайт, 2012. – 424 с.
5. Андрушко А. В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права України : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Андрушко Анатолій Васильович. – К. , 2002. – 201 с.

6. Цивільний процес України: академічний курс : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] ; за ред. С. Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С. Я., 2009. – 848 с.
7. Неклеса Ю. В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права: проблеми дефініції / Ю. В. Неклеса // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 305–311.
8. Цивільний процес України : підручник / [Білоусов Ю. В. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. М. М. Ясинка. – К. : Правова єдність : Алерта, 2014. – 743 с.
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р., № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗМІРУ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В УКРАЇНІ

Дегтяр Р. О.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Гончарова А. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри ЦПДФП ННІ права

Сумського державного університету

Проблема відшкодування моральної шкоди, як одного із видів шкоди, існує вже багато років. Кількість справ про відшкодування моральної шкоди щороку значно зростає. Громадяни стають все більш освіченими та прагнуть реально досягнути правосуддя. Проте, як тільки виникає питання порушення законного права та заподіяння немайнової шкоди, відразу кожен такий громадянин чи юридична особа зіштовхуються із досі невирішеною проблемою визначення розміру моральної шкоди.

Історія нашої держави та права вказує на те, що ця проблема в різні періоди становлення суспільства вирішувалась по-різному. Слід зазначити, що законодавче закріплення способу захисту прав та інтересів громадян, як відшкодування моральної шкоди, є порівняно новим інститутом. Після проголошення незалежності України в державі розпочалась робота по створенню власної національної правової системи.

Вперше такий спосіб захисту прав та інтересів громадян, як відшкодування моральної шкоди, було введено в національну систему Законом України від 6 травня 1993 р. № 3188-ХІІ «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій». Цим Законом до Цивільного Кодексу України 1963 року було введено новий спосіб захисту цивільних особистих прав – відшкодування моральної шкоди (статті 6, 7, 440-1) [1].